

Sayın Bayanlar, Sayın Baylar,

Değerli panel katılımcıları meslektaşlarım Mimar Erhan İşözen ve Mimar Turan Kaşo ve ben Mimar Aytaç Manço, İstanbul Yeşiller Derneğinin düzenlediği “ Ekoloji ve Estetik, Mimarlıkta Ekoloji “ konulu bu panelde, karşılıklı söyleşmek ve ortak ilgi konumuzda birbirimizi ve Sizleri genel ve özel örneklemelerle aydınlatmak üzere bir araya getirildik.

Ne Ben, sanırım ne de değerli meslektaşlarım Yeşiller Derneği üyesi değiliz.

Ancak bildiğim kadarı ile Yeşiller, sadece “Batı Almanya” da değil, pek çok batı ülkesinde ve ülkemizde yeni ve önemli bir toplumsal etkinlik ve bu etkinliklerin toplumsal uzantısı.

Yeşillerin ilgilendiği konular salt Çevre ve Doğa değil, Kadın Hakları ve Barış'ta var.

Yeşiller Doğanın sömürülüp tüketilmesine de, toplum içinde çeşitli grupların sömürülmesine de karşılar. Moral değerlerin gözardı edilmesine, maddeciliğe de karşılar. Bürokrasi ve merkezi devlet çarkına isyan ediyor, yerel yönetim ve hiyerarşisiz bir demokrasi istiyorlar.

Özetle, Yeşiller çevre sorunlarını, sağlıksız toplumsal ve politik düzenin bir parçası olarak görüyorlar. Günümüzde çevre sorunları, bence de plana geçince partiler üstü bir konumda.

Buradan giderek, Yeşiller, çevre konularına gereken dikkati çekip, kamuoyu tartışması başlatmak bakımından önemli bir görev yapmaktalar.

Değerli izleyiciler,

Tüm canlı ve cansız varlıkların kendi aralarında ve çevreleri ile ilişkilerini inceleyen bilim dalı olan ekoloji, Yunanca “ oikos – evcik “ ve “ logos - bilgi “ sözcüklerinden 20. yy. başlarında türetilmiş. Önce bitki ve hayvan ekolojisi gelişmiş, ancak zamanla, hele son 25 – 30 yıl içinde doğada en önemli yeri tutan insan ve çevre ilişkileri ön plana geçince; insan ekolojisi ve bununla ilgili olarak birey, popülasyon, toplum, peyzaj ve kent ekolojisi gibi alt dallar ortaya çıkmıştır.

Konuyu genelde “ Kent Ekolojisi “ olarak irdeleyip, değerli meslektaşlarımın uygulamalar ve açıklamalarına geçeceğiz.

Kent Ekolojisi denilince, kentin yaşanacak bir yer olarak “ kalitesi “ akla gelir; estetik ile işlev birarada ele alınır. Kentçilik açısından “ yaşam kalitesi “ kavramını, hem mimarlık ve estetik anlamında, hem de havası, suyu, yeşil alanları ile kentlinin çevre sağlığı anlamında kullanıyoruz.

Le Corbusier, mimarlık alanında 20. yy.'ın en büyük isimlerinden birisi idi. Asıl adı Jean Jeannaret olan bu İsviçre doğumlu Fransız mimar, gençliğinde Avrupayı dolaşa dolaşa 1911 yılında İstanbul'a varır. O zamanki görüntüsüyle İstanbul, genç mimarı büyüler. Bu kent, tüm dünya kentlerine örnek olabilecek bir kenttir. Bir notunda şöyle der : “ Şimdi New York ile İstanbulu karşılaştırsak diyebiliriz ki, birincisi kıyamettir, ikincisi ise bir yeryüzü cenneti. Bir Türk atasözü der ki, “ ev kuran, önüne ağaç dikmeli “. Oysa biz Avrupalılar ise söküp duruyoruz ağaçları. İstanbul bir meyva bahçesidir, bizim kentlerimiz ise taş ocakları. Geleceğin büyük kentleri ağaçlıklar içinde kurulabilir ancak.”

Le Corbusier bir daha gelmedi İstanbul'a. Ancak mimarlık yaşamında yapıtlarını ve kent tasarımlarını bu alayışla uyguladı. Eğer 1950'lerden sonra gelebilse idi İstanbul'a, yanlış bir kente geldiği izlemine kapılırdı herhalde. İstanbul o yıllardan bu yana büyümekle kalmadı, büyüleyen özelliklerinin büyük bir bölümünü de yitirdi. Le Corbusier'in skeçlerini çizdiği ağaçlıklı İstanbul sokakları yok artık. Fatih Kanunnamesinde de yer alan, her ev yapının önüne ağaç diktiği, mor salkımların, ahşap evlerin taş duvarlarının üstünden sarktığı sokaklar yok artık. Yazar Orhan Pamuk'un dediği gibi : “ İstanbul bugün konaklar ve bahçeler kenti değil, apartmanlar, beton yapılar ve tozlu asfaltlar kentidir. “ Son yarım yüzyılda İstanbulun ekolojik niteliği çok olumsuz değişti. Çocukların top oynayacak alan bile bulamadığı, bahçesiz, yeşilliksiz, üst üste beton yığınları ile bir kent, kimin gözüne güzel görünebilir ?

Son elli yılda dünya tersine dönmüş, Avrupa kentleri “ meyva bahçesi “ olmuş, bizim kentlerimiz ise “ taş ocağı “. Tüm Avrupanın ve ABD'nin kentleri ağaçlıklar içinde. Londra, Karın Deşen Jack'ı gizleyen koyu sisinden (smog) sıyrılmış, Paris'in Sennes nehrinde ise cins cins balıklar yüzüyor.

Çağdaş kent bahçelerinin (parkların) kökeninin 18. yy. İngiliz bahçelerine gittiği söylenir. Onların da bunu Hindistanı ele geçirip egemenliğine son verdikleri Türk – Moğol Devletinin kent ve saray bahçe düzenlemelerinden öğrendiklerini var sayabiliriz. Çünkü Çin ve Hindistanda kent ve saray bahçeleri bir kültür geleneği iken, Avrupada oturaklar pencerelerden sokağa dökülüyordu.

Bilindiği gibi Osmanlının lale bahçeleri de aynı dönemlere rastlar. İngiliz bahçeleri soylulara aitti, Osmanlının lale bahçeleri de saraya. İstanbul'un büyük parklarının çoğu 19. yy. uygulamalarıdır. Yeşil alanların planlı olarak kentlerin içine yerleştirilerek halkın yararlanmasına sunulması ise bir 20. yy. olayıdır. Nitekim, Londrada South Kensington sarayının muazzam parkı bile kent halkının yararlanmasına 1960'ların ilk yarısında açıldı.

Kent ekolojisi tarihinde daha önemli yer tutan konu yeşil alanlar değil, geleneksel mimarlıktır.

Yöresel ve geleneksel mimarlık, her şeyden önce doğaya uygun yapım yöntemidir. Azalmış ta olsa geleneksel mimarlık yapıları, günümüzde yapısal ve çevresel çözümleri ile ülkemizin tüm bölgelerinde örnek alınmak için beklemektedirler. Yine geleneksel Akdeniz mimarlığı, Fas'tan Sicilya'ya, Mısır'dan Yunanistan'a ve ülkemize kadar çok geniş bir alanda pek çok ortak özellikler gösterir. Bu mimarlıkta estetik ve işlev biraradadır. Doğaya uygun bu özellikler, Akdeniz ülkelerinin ortak ve kültürel mirasıdır. Akdeniz mimarlığı aynı zamanda bize, günümüz ile ilgili ekoloji dersleri de sağlar. Örneğin : Mısırlı Hassan Fathy gibi dünyaca ünlü mimarlık ustaları, çeşitli geleneksel yapı özelliklerini günümüze uyarlama çabasındadırlar. Ülkemizde 1983 yılı Ağa Han mimarlık ödülü alan Nail Çakırhan, 1992 yılı ödülünü kazanan mimar Turgu Cansever ve konuşmacı değerli meslektaşım mimar Turan Kaşo ve daha pek çok değerli Türk mimarı bu yolda uğraşı vermekte ve bu yönde arayışlarını sürdürerek olumlu ürünler vermektedirler.

Ancak yerel mimarlık çözümlerinden kent kompleksine vardığımızda, tüm iyi niyetli çabaları bir tek şey karabasan gibi gelerek sona erdiriyor. Bu da yüksek nüfus artışı ve hızlı kentleşme.

Yılda % 2' lik artış, ülke nüfusunu 35 yılda ikiye katlıyor. Türkiyedeki % 2,5 luk artış bu süreyi 28 yıla indiriyor. Kentleşme ise % 5 ve iki katına çıkma süresi 14 yıl. Bir de belediyece veya kent planlamacısı açısından düşünün. 14 yılda nüfusu iki katına çıkan bir kentin ulaşımını, suyunu, kanalizasyonunu, çöpünü, yakıt gereksinimlerini nasıl planlayıp yetiştirebilirsiniz ?

Gerekli para, kredi, insan gücü, yetişmiş eleman, enerji kaynaklarını nereden ve nasıl bulacaksınız ? Mevcut'a ek artan nüfusu da kapsayacak kadar konut, okul, sağlık merkezi, parkı nasıl ortaya çıkartacaksınız ? Bu kentin İstanbul olması şart değil. Yüzbinlik bir kent, hatta onbinlik bir ilçe de olabilir. Yalnız olanaklarınız ona göre daha dar olacak. İşte bu kentinizin 14 yılda iki katına çıkışını planlayacaksınız ve bu kent yaşanabilir bir yer olacak !

Bu ve bunun gibi nedenlerle ülkemizde kent hizmetleri genellikle aksıyor. Trafik tıkanık ve ulaşım zor. Çöpler zamanında kalkmıyor. Sokaklar iyi temizlenemiyor. Sürekli yeni mahalleler ve semtler eklendiğinden içme suyu, atık su kanalları eksik, tamirde, patlak; fazla yüklenmeden elektrik akımı kesiliyor. Kent temiz suyu gereksinime hep yetersiz. Çok iyi niyetli ve başarılı bir yönetici de olsanız, kentin nüfus artışı, uğraşıp başardığımızı sandığınız gelişmeleri silip süpürüyor.

Artan taşıtlar en büyük kent sorunlarından. Büyüyen Kentin nüfus artışından fazla. OECD ülkeleri arasında birinciyiz.

Uzatmadan artık şu soruları kendi kendimize sorup, yanıtlanmasını yetkililerden isteyebiliriz.

- Yapılan kent planları neden uygulanamıyor ?

- Arsa spekülasyonu neden önlenemiyor ?

Günlük yaşantımızda sürekli tanık olduğumuz kent sorunları, salt Türkiye'ye özgü değil.

Örneğin : “ gecekondular sorunu “ tüm üçüncü dünya ülkelerinde de var. Kentbilimci Ruşen Keleş'e göre : “ Büyük kentlerimizde gecekondulaşmanın boyutları hayli büyük. İstanbul ve İzmir Kentlerinin nüfusunun % 50' si, Ankara'nın % 71'i gecekondularda yaşıyor.

Nedenlerden biri konut açığı. Yıllık konut gereksinimi 300.000 olduğu halde, inşaat sektörü bunun yalnız üçte birini sağlayabiliyor. Gecekondu semtlerinde nüfus çok yoğun. İçme suyu ve sağlık hizmetlerinin sağlanamamasının yanında bir sorun da bu nüfusun çoğu kez iskana uygun olmayan yerlerde yaşaması ile ilgili. Örneğin : sel, toprak kayması, patlamaya hazır çöp döküm alanları gibi. Felaketlere hazır alanlara “ boş yer “ denilip yerleşiliyor.” diyor.

Kent planlamasındaki bitmez sorunlardan ikisi de otomobil ve yeşil alanlar. ABD'de çıkartılan ve ithal edilen petrolün % 56'sı otomobiller tarafından tüketiliyor. Hava kirliliğinin % 60'ı, tüm kent gürültüsünün % 85'i otolardan geliyor. Los Angeles'da, kent alanının % 65'i otomobil ile ilgili kullanıma ayrılmış durumda. Ekologlar ve kent planlamacıları yeni önlemler öneriyorlar. Yeni yol yapımını durdurmak, akaryakıt fiyatlarını yükseltmek, toplu taşımaya özel yollar açmak ve buna özendirmek, kent merkezini kullanan otolardan ek vergi almak, trafiğin en yoğun olduğu saatlerde köprü ve paralı otoyol ücretlerini artırmak, ancak dolu olarak yolculuk eden otolardan daha az ücret almak, kent merkezinin bazı bölgelerini oto trafiğinden arındırmak gibi ekolojik çözümler.

Yeşil alanlarla ilgilenen planlamacılar, bu alanların piknik yeri, spor alanı, doğa eğitimi, doğacı rekreasyon gibi kullanımlara açık olması gerektiğini düşünüyorlar. Bunlar toplum sağlığı yönünden çok gerekli. Avrupanın “ az çocuk seven “ toplumlara çocuk bahçelerine çok önem verirken, bizde gözardı edilmiş durumda. Oysa bunlara fazla yatırım da gerekmiyor. Yaratıcılık ve planlaması daha önemli. Kent ekolojisi ve ve planlama açısından, yeşil alanların belki de en önemli işlevi, kent içi nüfus yoğunluğunun azaltılmasına yaramasında. Son belirlemelere göre İstanbul'da kamuya açık yeşil alan, kişi başına 2,4 m² idi. Bunun 20 m² / kişiye çıkartılmasını öneriyor uzmanlar. Bu alan Zürih'te 60 m², Stockholm'de 80 m². Yeşil alan planlamasında kent planlarının öngörüsü, kentin çevresinde geniş bir yeşil kuşak oluşturarak kentin genişlemesini önlemek. Örneğin : Londra'da, 1931'de başlayan böyle bir çalışma ile oluşturulan yeşil kuşak 10 – 16 km kalınlığa ulaştı. Sonra belirlenen uzaklıklarda, kuşağın dışında banliyö'ler ve uydu kentler oluşturuldu. Bu en akla yakın bir çözüm olarak görülüyor. Artık dünyanın hemen hiç bir yerinde şehirlerin devleşmesi, betonlaşması başıboş bırakılmıyor. Batı ülkelerinin düzenli, bakımlı, temiz, hizmetleri aksamayan şehirleri, günümüzdeki durumlarına büyük çabalar sonunda ulaşmışlar. Başta da belirttiğim gibi, eski Türk kentlerini örnek almışlar. Çoğu üçüncü dünya ülkelerine oranla, “ Güzel Kent “ nasıl olur ? Geçmişimizden biliyoruz. Elimizdekilerin çoğunu, yakın yıllarda yitirmişiz ve yitirmeyi de sürdürüyoruz. Ama henüz kullanabileceğimiz epeyce de bir geleneksel mimarlık ve şehir düzeni mirasımız var.

Değerli Katılımcılar, bir de şunu eklemek isterim : “ Birleşmiş Milletler Çevre Programı” nın çok anlamlı bir sloganı var; mutlaka Sizler de biliyorsunuz “ DÜNYA BİZE DEDELERİMİZDEN KALAN BİR MİRAS DEĞİL, TORUNLARIMIZA BIRAKACAĞIMIZ BİR EMANETTİR “ İşte Ekoloji Biliminin çevre konularına getirdiği en önemli özelliklerden biri, uzun süreli dünya görüşü. Bu arada ABD'li antropolog John BENNET'in ilginç bir gözlemi var : “ Genelde insanlar birbirlerine, doğaya karşı davrandıkları gibi davranıyorlar. Doğaya hoyratça davranan toplumlarda, insanlar arasındaki ilişkiler de hoyratça oluyor. “ diyor ve ekliyor “ Örneğin, İsveç ve Norveçliler hem doğaya karşı saygılı, hem de ülke içindeki insan ilişkileri olumlu. “

Son olarak şunları da eklemek istiyorum : 21. yy.'a yaklaşırken mutsuz ve karamsar dünya görüşü, yerini gerçekçi bir iyimserliğe bırakıyor. Sorunlar büyük olabilir ama, çaresiz değil. Çok şeyden ders alındı, çok şey öğrenildi.

Son üçyüz yıl sanayi çağı idi. 21. yy. ile “ sanayi sonrası “ çağına giriyoruz. Artık bun çağda, maddecilik yerine moral ve estetik değerler, bireycilik yerine toplumsallık, mal biriktirmek yerine temiz havası ile, suyuyla, yeşili ile yaşamın niteliği daha önemli olacak.

Ülke ekonomileri, yenilenebilir enerjiye dayalı olacak. Toprak, su ve tüm canlı kaynaklar dikkatle korunarak sürdürülebilir biçimde kullanılırken, uygulamada yerel yönetimlerin önemi ve etkisi artacak. Mineral gibi maddeler, geri dönüşüm ile yeniden kullanılacak.

Ekologlar, bu çok iyimser gözükten “ GELECEĞİ “ , ekolojik bilgilerin toplumlar tarafından özümsemesine ve insanın “ DERS ALIP, ÖĞRENEBİLME YETİSİ “ ne dayandırıyorlar.

Teşekkür ederim.

Aytaç MANÇO

Yeşiller Derneği, Ekoloji Paneli
Açılış Konuşması
1 – 2. 06. 1989
The Marmara Oteli - Taksim